

Агляд праектаў і ідэяў рэфармаваньня сацыяльнай сфэры Беларусі

Аляксандар Гатоўскі, Міхал Залескі

3

Беларусі ў спадчыну ад СССР дасталася дастаткова разгалінаваная сыстэма сацыяльнай абароны насельніцтва*. Яе ідэялягічнай асновай быў фармальны прынцып роўнага разьмеркаваньня, згодна зь якім працоўныя былі абавязаныя падтрымліваць пасыўных чальцоў грамадзтва праз адлічэньні грошай з зароботнай платы ў памерах, прадугледжаных законам, а ў абавязкі адпаведных органаў дзяржавы ўваходзіла назапашваньне і захоўваньне фінансавых рэсурсаў, іх «правільнае, рэгулярнае і справядлівае» разьмеркаваньне сярод тых, хто мае ў гэтым патрэбу. Зь цягам часу да сыстэмы «*правільнага і рэгулярнага*» разьмеркаваньня наяўных альбо безнаяўных грошай далучалася ўсё больш людзей, і ў выніку яна паступова ператваралася ў грувасткую сыстэму розных сацыяльных ільготаў, для атрымання якіх зусім неабавязкова было належаць да найменей забяспечаных слаёў насельніцтва. Разам з тым у пэўнай сваёй частцы гэтая сыстэма абараняла і найменей забяспечаных слаі насельніцтва.

* Гэтая сыстэма была пабудавана на прынцыпах т. зв. ленінскай страхавой рабочай праграмы (гл.: В. И. Ленин, ПСС. Т. 21. С. 146–149): усеагульнасьці, усебаковасьці забесьпячэньня за кошт дзяржаўных і грамадзкіх сродкаў. Сыстэма ўключала сацыяльнае страхаваньне рабочых і службоўцаў ды сацыяльнае забесьпячэньне за кошт простых асыгнаваньняў дзяржбюджэту.

У першыя гады пасля атрымання незалежнасці Беларуссю, калі на тле эканамічнай крызы назіраўся распад і былой сістэмы разьмеркаваньня сацыяльных дабротаў, ідэя «аднаўленьня сацыяльнай справядлівасці» сталася адной з самых папулярных у масавай постсавецкай сьвядомасці. Сьляды гэтай ідэі заўважныя нават у тагачасных лібэральных праектах пераўтварэньня сістэмы сацыяльнай абароны.

Увогуле ж, трэба адзначыць, што першыя рэфарматарскія ідэі датычна сацыяльнай сфэры найменей вырозыніваліся сваім рэвалюцыйным характарам параўнальна з ідэямі рэфармаваньня беларускага грамадзтва ў іншых ягоных сфэрах.

Дакумэнты, якія ўтрымліваюць у сабе рэфарматарскія прапановы датычна сацыяльнай сфэры, прадстаўлены наступнымі блёкамі:

- праграмы палітычных партыяў,
- перадвыбарныя плятформы кандыдатаў у прэзыдэнты,
- праекты недзяржаўных экспэртных групаў,
- дзяржаўныя праграмы.

Праграмныя дакумэнты палітычных партыяў

Першым па часе недзяржаўным праектам рэфармаваньня была «Праграма» Беларускага Народнага Фронту «Адраджэньне» 1989 г. Асноўнымі ідэямі гэтага дакумэнту ў сацыяльнай сфэры былі:

- скасаваньне ільготаў і прывілеяў дзяржаўных чыноўнікаў;
- гарантаваны пражыцьцёвы мінімум і яго рэгулярнае карэгаваньне з улікам інфляцыі;
- гарантыя занятасці;
- гарантаванае бясплатнае мэдычнае абслугоўваньне, павелічэньне фінансаваньня мэдыцыны зь дзяржаўнага бюджэту;
- разьвіцьцё фізкультуры і спорту і іх пераарыентацыя на аздараўленьне насельніцтва;
- павышэньне памераў пэнсіяў з улікам велічыні сярэдняга заробку пад кантролем грамадзкасці;

- павышэнне матэрыяльнага стымулявання мацярынства, дзяцінства, падтрымка шматдзетных сем'яў;
- стварэнне дзяржаўнай службы сацыяльнай дапамогі для сацыяльнай, маральнай, працоўнай і творчай рэабілітацыі інвалідаў, дапамогі сем'ям загінулых;
- асаблівая падтрымка ўсходніх раёнаў Беларусі;
- перадача дзяржаўнага і камунальнага жылля ў спадкаемную ўласнасць, ільготнае крэдытаванне індывідуальнага будаўніцтва;
- змена рэжыму ўтрымання ў месцах пазбаўлення волі і сацыяльная рэабілітацыя былых зняволеных.

Гэты дакумент дэкларуе даволі шырокую сыстэму сацыяльнай абароны на аснове прынцыпу сацыяльнай справядлівасці. Ягоны лейтматыў – гарантыя права на сацыяльна стабільнае, матэрыяльна забяспечанае жыццё пры ўсеабдымнай падтрымцы дзяржавай усіх неабароненых групаў, ад інвалідаў і пэнсіянераў да былых зняволеных.

У аснову праграмы пакладзена ўяўленне пра здольнасць дзяржавы аказаць сацыяльную дапамогу ў любых памерах, адпаведных неабходнасці ў ёй. Яна да таго ж адлюстроўвае ўяўленні савецкіх грамадзянаў пра так і незрэалізаваныя ў СССР прынцыпы роўнасці і сацыяльнай справядлівасці.

Наступнымі па часе распрацоўкі праграмнымі дакументамі з'яўляюцца «Праграма Партыі БНФ», прынятая 1-м з'ездам Партыі 30 траўня 1993 г., і «Дэкларацыя праграмных мэтай і прынцыпаў АДПБ» (лістапад 1993 г.).

Галоўнай мэтай у абодвух дакументах абвяшчалася пабудова *сацыяльнай* рынкавай эканомікі, што насамрэч было рэакцыяй на рост сацыяльнай і эканамічнай нестабільнасці ў грамадстве. У «Праграме Партыі БНФ» прынцып сацыяльнай справядлівасці распаўсюджваецца ня толькі на сацыяльнае забеспячэнне інвалідаў, пэнсіянераў і шматдзетных сем'яў, але і на эканамічную сферу. У прыватнасці, у ёй прапануецца справядлівае размеркаванне падатковага цяжару (пры гэтым ня ўказваецца, якім спосабам можна дасягнуць такой справядлівасці), гаворыцца пра справядлівы працэс прыватызацыі, які прадугледжвае перадачу ўласнасці грамадзянам; адпаведны механізм, аднак, не прапісаны.

Праграма дэкларуе неабходнасьць падтрымкі малазабясьпечаных слаёў насельніцтва, захаваньня здароўя грамадзянаў. Тут упершыню зьяўляецца прынцып адраснай сацыяльнай дапамогі ў супрацьвагу ільготам. Асобна агаворваецца верагоднасьць павелічэньня ўзросту выхаду на пэнсію. У гэтым жа дакумэнце прапануецца пераход на страхавую мэдыцыну. Пры гэтым разам зь дзяржаўным бясплатным лекаваньнем прадугледжана разьвіцьцё прыватных бальніц. У цэлым праграму БНФ можна ахарактарызаваць як дакумэнт, у якім робіцца спроба сфармуляваць і апісаць некаторыя прынцыпы рэалізацыі сацыяльнай палітыкі.

Паводле «Дэкларацыі праграмных мэтаў і прынцыпаў АДПБ» сацыяльнае забесьпячэньне – гэта такая сыстэма дзяржаўных ці грамадзкіх забавязаньняў, якая спрацоўвае толькі тады, калі асабістых намаганьняў аказваецца недастаткова ці яны з аб'ектыўных абставінаў безвыніковыя. У якасьці мэханізму рэалізацыі сацыяльнай палітыкі прапануецца вызваліць ад падаткаў дабрачынныя арганізацыі і арганізацыі інвалідаў.

Хоць прадстаўленьня вышэй дакумэнты адлюстроўваюць розныя (нацыянал-дэмакратычны і лібэральны) пункты гледжаньня на мэханізм ажыццяўленьня сацыяльнай дапамогі, іхныя пазыцыі адносна адраснасьці сацыяльнай дапамогі супадаюць.

Што ж да праграмаў палітычных партыяў, распрацаваных пасля першых прэзыдэнцкіх выбараў, то яны фактычна захавалі ўласьціваю ім і раней прыхільнасьць да ідэі сацыяльнай «справядлівасьці», дасяжнай празь пера-разьмеркаваньне і правядзеньне сацыяльна арыентаванай эканамічнай палітыкі.

Так, у «Праграме Грамадзянскай партыі» (прынятай устаноўчым сходам партыі ў сьнежні 1994 г.) прапануваўся шэраг захадаў супраць рэзкага сацыяльнага расслаеньня. Сярод іх: увядзеньне падатку на маёмасьць, ажыццяўленьне прынцыпу прыярытэтнасьці выдаткаў зь дзяржбюджэту на аказаньне дапамогі малазабясьпечаным сем'ям пры адначасовым пашырэнні сфэры платных паслугаў (ахова здароўя, вышэйшая і сярэдняя спецыяльная адукацыя і г. д.), павышэньне ўзроўню аплаты паслугаў у жыллёва-камунальнай гаспадарцы і грамадзкім транспарце. Гэты ж набор захаваў

і ў «Праграме АДПБ» (кастрычнік 1995 г.). Пры гэтым блёк «Сацыяльная палітыка» ўлучае такія разьдзелы, як «Палітыка занятасьці і сацыяльнай абароны», «Жыльлёвая палітыка», «Ахова здароўя», «Моладзевая палітыка», «Культура, адукацыя і навука». Непасьлядоўнасьць беларускага лібэралізму выявілася ў тым, што названы дакумэнт спалучае такія захады, як аказаньне падтрымкі беспрацоўным ня толькі шляхам выплаты дапамогі, але і арганізацыі сыстэмы грамадзкіх работ, зьмяншэньня беспрацоўя шляхам перападрыхтоўкі кадраў. Узмоцнена і роля ўраўняльнага падатку на маёмасьць як крыніцы фінансаваньня выдаткаў на сацыяльную дапамогу. Выклікае ўвагу і цалкам «левая» фармулёўка паходжаньня падаткаабкладанай маёмасьці як узніклай «у выніку ўзбагачэньня групы асобаў з-за недасканалалага заканадаўства»¹.

У сфэры жыллёвай палітыкі прапануецца забясьпечыць малазасможных грамадзянаў сацыяльным жыллом; астатнім грамадзянам для жыллёвага будаўніцтва прадугледжваецца ільготнае крэдытаваньне, падатковыя і крэдытныя ільготы. У галіне аховы здароўя лібэральнай праграмай гарантуецца бясплатная мэдычная дапамога ў спалучэньні з разьвіцьцём дзяржаўнага мэдычнага страхаваньня. У сфэры моладзевай палітыкі прадугледжаны шэраг захадаў для падтрыманьня моладзі праз ільготнае крэдытаваньне, судзеяньне моладзевым жыллёвым каапэратывам, студэнцкім будаўнічым атрадам і іншым рэліктавым зьявам камуністычных часоў. У параўнаньні з папярэднім, гэты дакумэнт нашмат бліжэйшы да перадвыбарнай праграмы А. Лукашэнкі, паўтарае шэраг яе пазыцыяў, дэкларуе неабходнасьць стварэньня «эфэктывнай і дынамічнай сацыяльна-рынкавай эканомікі».

Падобная тэндэнцыя прасочваецца і ў іншых праграмных дакумэнтах палітычных партыяў краіны. Сярод іх – «Праграма беларускай Партыі працы – шлях да грамадзтва дэмакратычнага сацыялізму» (сакавік 1996 г.), «Праграма Беларускай сацыял-дэмакратычнай партыі (Народная Грамада)» (чэрвень 1996 г.), «Праграма Партыі камуністаў Беларускай» (сакавік 1999 г.).

Такая пазыцыя палітычных партыяў у галіне сацыяльнай палітыкі разам з поўным няведаньнем пераважнай большасьці грамадзянаў зьместу гэтых

¹ Политические партии: Беларусь и современный мир. Минск, 2002. С. 193.

праграмаў зрабіла іх палітычна неадрознымі і непапулярнымі сярод насельніцтва.

Перадвыбарныя плятформы кандыдатаў у прэзідэнты

На прэзыдэнцкіх выбарах 1994 г. спаборнічалі А. Дубко, В. Кебіч, А. Лукашэнка, З. Пазьняк і С. Шушкевіч. У іх перадвыбарных праграмах* адлюстраваны шырокі спектр поглядаў на сацыяльную палітыку дзяржавы.

Тэзысы кандыдата ў прэзідэнты А. Лукашэнка «Адвесьці народ ад бездані» ўтрымлівалі шырокую праграму сацыяльнай дапамогі: дзяржаўнае рэгуляваньне пражыцьцёвага мінімуму і падцягваньне да яго мінімальнай аплаты працы; дзяржаўнае рэгуляваньне даходаў насельніцтва пры дапамозе прагрэсіўнага падаткаабкладаньня з тым, каб не дапусьціць рэзкага сацыяльнага расслаеньня грамадзтва; бясплатнае задавальненьне мінімальнага патрэбаў у жылле, мэдычных паслугах, леках; увядзеньне сыстэмы шматмэтавых крэдытаў для моладзі і маладых сем'яў на набыцьцё жылля, маёмасьці, атрыманьне прафэсіі і павышэньне кваліфікацыі; устанавленьне сыстэмы дзяржаўных субсыдыяў і ільготнага крэдытаваньня прыватнага жылля на аснове дыфэрэнцыяванага падыходу (у залежнасьці ад узроўню даходаў і маёмаснага становішча) ды інш.

У якасьці эканамічнай крыніцы забеспячэньня сацыяльнай абароны грамадзянаў было прапанаванае дзяржаўнае рэгуляваньне цэнаў і барацьба зь іх падвышэньнем аж да крымінальнай адказнасьці кіраўнікоў прадпрыемстваў за парушэньне прынцыпаў дзяржаўнай цэнавай палітыкі. Будаўнічы комплекс меў пераарыентаўвацца на задавальненьне патрэбаў насельніцтва і ператварыцца ў аб'ект прыярытэтнага фінансаваньня і пільнай увагі дзяржавы.

У праграме Вячаслава Кебіча «Народ Беларусі павінен жыць дастойна, бяз страху за будучыню, ганарыцца сабой і сваёй Радзімай!» таксама дэкларавалася

* Іх бібліяграфічнае апісаньне даецца ў адпаведным разьдзеле эканамічнага блёку.

вялікая сыстэма сацыяльнай дапамогі грамадзянам: удасканаленыя сыстэмы пэнсійнага забеспячэння, падвышэнне эфектыўнасці бясплатнага мэдычнага абслугоўвання, разьвіццё фізкультуры і спорту, перападрахтоўка звольненых у запас вайскоўцаў на цывільныя прафэсіі, гарантыя занятасці выпускнікаў ВНУ і тэхнікумаў, падвышэнне стыпэндыяў студэнтам да ўзроўню мінімальнай заробтнай платы і г. д.

Па шмат якіх пазыцыях гэтая праграма перакрываюцца з тэзамі А. Лукашэнкі. Тут таксама прысутнічае абяцанне заканадаўчай гарантыі пражыццёвага мінімуму, заканадаўчага рэгулявання звышвысокіх даходаў праз сыстэму прагрэўнага падаткаабкладання з мэтай ліквідацыі маёмаснага расслаення і эканамічнай няроўнасці грамадзянаў, увядзенне сыстэмы шматмэтавых крэдытаў для моладзі і маладых сем'яў на набыццё адукацыі, жылля і маёмасці.

У той жа час пры ўсім багацці заяўленых мэтай сацыяльнай дапамогі грамадзянам праграма не прадугледжвала якіх-коліч механізмаў іх рэалізацыі. Яна абмяжоўвалася адно пералічэннем меркаваных кірункаў сацыяльнай палітыкі і абяцала дзяржаўную сацыяльную дапамогу для ўсіх, хто яе патрабуе.

У тэзых С. Шушкевіча «Дзяржаўнасць, дэмакратыя, рынак — шлях да дабрабыту» прыярытэтам называецца адрасная сацыяльная дапамога. Новая ідэя тут — перадача часткі дзяржаўнай маёмасці пэнсійным фондам дзеля эканамічнага забеспячэння іхнай дзейнасці.

У «Эканамічнай праграме кандыдата ў прэзідэнты З. Пазыняка» апроч тэзы пра адраснасць сацыяльнай дапамогі прысутнічаюць таксама ідэі правядзення актыўнай палітыкі для падтрымкі неабароненых слаёў грамадства, ажыццяўлення актыўных захадаў для падвышэння заробтнай платы і даходаў работнікаў бюджэтнага сэктару. Ад іншых гэтую праграму адрознівае арыентацыя жыллёвай палітыкі на будаўніцтва індывідуальных дамоў (пры дзяржаўнай падтрымцы будаўніцтва адпаведнай інжынернай інфраструктуры), стварэнне іпатэчных фінансавых інстытутаў, а таксама наданне мясцовым органам кіравання частковай фінансавай самастойнасці для рэалізацыі сацыяльных праграмаў праз перадачу ім сродкаў ад спагнання зямельнага падатку. Пры гэтым падкрэслі-

ваецца, што калгасы і саўгасы не павінны падмяняць мясцовую адміністрацыю. Свой унёсак у сацыяльную дапамогу яны будуць ажыццяўляць шляхам выплаты зямельнага падатку на агульных падставах. У цэлым, паводле нааўных у ёй ідэяў, гэтая праграма выяўляе сярэднюю пазыцыю паміж поглядамі А. Лукашэнкі і С. Шушкевіча.

Праграма А. Дубка «Краіне патрэбны гаспадар» была скіраваная на аднаўленьне сацыялістычнай сыстэмы пры перадачы будучаму прэзыдэнту абсалютных паўнамоцтваў пад ягоную асабістую адказнасць перад краінай. З мэтай ажыццяўленьня справядлівай сацыяльнай палітыкі прапануецца ўвесці жорсткае нармаваньне. Да прыкладу, вэтэранам, пэнсіянэрам, інвалідам, шматдзетным і маламаёмасным сем'ям штомесячна забясьпечваюцца наборы асноўных прадуктаў харчаваньня па цвёрдых даступных цэнах, якія датуюцца дзяржавай. Утрымлівае праграма і заклікі да забесьпячэньня гарантаванай занятасці ды гарантаванага забесьпячэньня грамадзянаў дзяржаўным жыллом, бясплатнай мэдычнай дапамогай, таннай дзіцячай вопраткай і інш. Апісаньне мэханізмаў рэалізацыі такой сацыяльнай палітыкі, аднак, адсутнічае.

Разгледжаныя перадвыбарныя праграмы рыхтаваліся ўва ўмовах эканамічнай і сацыяльнай нестабільнасьці першай паловы 1990-х гг. Таму ад увагі да сацыяльных праблемаў у праграмах кандыдатаў у прэзыдэнты істотна залежаў посьпех іхнай перадвыбарнай кампаніі.

Сваю перамогу на прэзыдэнцкіх выбарах А. Лукашэнка заўдзячвае ў пэўнай меры разгорнутаму выкладу ў сваёй праграме сацыяльных праблемаў з дастаткова лягічным апісаньнем мэханізмаў рэалізацыі сацыяльнай палітыкі, кірункі якой былі вызначаны яшчэ ў першай праграме БНФ. Праграма А. Лукашэнкі, у якой ён прапанаваў узмацніць сацыяльную скіраванасьць дзяржаўнай палітыкі, ня мела, аднак, істотнага ўплыву на далейшае разьвіцьцё канцэпцыяў сацыяльна-эканамічных пераўтварэньняў у краіне.

Перадвыбарныя платформы кандыдатаў у прэзыдэнты М. Чыгіра і З. Пазьняка на «альтэрнатыўных» прэзыдэнцкіх выбарах 1999 г., па сутнасьці, прапанавалі толькі нязначныя папраўкі да існай у краіне і характэрнай для другой паловы 1990-х гг. сыстэмы сацыяльнага забесьпячэньня.

Гэтую тэндэнцыю замацоўваюць перадвыбарныя праграмы кандыдатаў у прэзідэнты на выбарах 2001 г. А. Лукашэнка ў сваёй праграме² пацвярджае выбраныя раней арыенціры, такія, як наданьне бясплатнай мэдычнай дапамогі, стымуляваньне жыллёвага будаўніцтва, кантроль над цэнамі ў якасьці інструменту падтрыманьня пакупніцкай здольнасьці насельніцтва, захаваньне прамысловых прадпрыемстваў, калгасаў і саўгасаў для забесьпячэньня насельніцтва працоўнымі месцамі і інш. У той жа час у гэтай праграме абяцаньні сацыяльнай дапамогі даюцца больш стрыманыя, чым у праграме 1994 г.

Тэзы праграмы кандыдата ў прэзідэнты Рэспублікі Беларусі Ўладзімера Ганчарыка³ акцэнтуюць увагу на гарантыі сацыяльнай справядлівасьці ў грамадстве, у прыватнасьці, на рэформе сыстэмы аплаты працы і ўстанаўленьні яе мінімальнага ўзроўню на адзнацы пражыцьцёвага мінімуму, на разьвіцьці аховы здароўя і адукацыі, на стымуляваньні будаўніцтва жылля і яго ільготным крэдытаваньні, на разьвіцьці сыстэмы абароны мацярынства і дзяцінства. У праграме адсутнічаюць ідэі радыкальнага рэфармаваньня дагэтулешняй сацыяльнай палітыкі. Яе асноўным адрозьненьнем ад Лукашэнкавай трэба лічыць сьцьверджаньне прынцыпу адраснасьці сацыяльнай дапамогі.

У тэзах перадвыбарнай праграмы Сяргея Гайдукевіча⁴ таксама не аспрэчваюцца кірункі дагэтулешняй сацыяльнай палітыкі. Гаворыцца аб неабходнасьці забесьпячэньня насельніцтва жыллом, падтрыманьня мацярынства, дапамогі моладзі. Пры гэтым амаль не прапануваецца арыгінальных мэханізмаў рэалізацыі сацыяльнай палітыкі, за выняткам, напрыклад, дапамогі моладзі ў працаўладкаваньні праз наданьне крэдытаў на арганізацыю ўласнага бізнэсу.

Перадвыбарныя праграмы кандыдатаў у прэзідэнты на выбарах 2001 г. ня ўнеслі нічога істотна новага ў разьвіцьцё ідэяў сацыяльнай абароны грамадзянаў і прадэкляравалі, па сутнасьці, згоду з абранымі прыярытэтамі сацыяльнай палітыкі дзяржавы.

² «Вместе за сильную и процветающую Беларусь!» Предвыборная программа Президента Республики Беларусь А. Г. Лукашенко // Советская Белоруссия. 21 жніўня.

³ В. Гончарик, «Добро вашему дому!» Тезисы программы кандидата в Президенты Республики Беларусь // Советская Белоруссия. 2001. 31 жніўня.

⁴ «Порядок в стране, достаток в доме». Кандидат в Президенты Республики Беларусь Гайдукевич Сергей Васильевич. Тезисы предвыборной программы // Советская Белоруссия. 2001. 22 жніўня.

Канцэпцыі і праграмы рэфармавання сацыяльнай сфэры, распрацаваныя незалежнымі групамі экспертаў

Незалежныя групы экспертаў ствараліся на «кааліцыйнай» аснове і ўключалі ў сябе прадстаўнікоў навуковых колаў, блізкіх да АГП, сацыял-дэмакратычных партыяў і БНФ. Канцэптuallyную частку работ у гэтых групах выконваў Л. Злотнікаў. З гэтай прычыны галоўнай ідэяй сацыяльнай часткі праграмаў⁵, распрацаваных незалежнымі экспертамі, ёсць адыход ад ідэі сацыяльнай справядлівасці на карысць ідэі сацыяльнай салідарнасці. Ураду рэфарматараў, калі такі зьявіцца, раець пачаць пераход ад сыстэмы сацыяльнай абароны да сыстэмы сацыяльнага страхавання шляхам разьвіцця пэнсійных фондаў і страхавой мэдыцыны.

Сыстэма пэнсійнага забеспячэння, на думку аўтараў, павінна стымуляваць людзей зарабляць і рабіць ашчаджэньні, сыстэма страхавой аховы здароўя — дбаць пра ўласнае здароўе. Прататыпам сыстэмы страхавой мэдыцыны, як меркавалі эксперты, магла б стаць сыстэма аховы здароўя, якая тады стваралася ў Польшчы. Пры гэтым падтрымка дзяржавы цяжка і хранічна хворым захоўваецца, частка лекаў датуецца.

Існая сыстэма сацыяльнага забеспячэння, заснаваная на гарантаванні грамадзянам спажывання на ўзроўні мінімальнага спажывецкага бюджэту (МСБ), прызнаецца няўдалай. Неабходна, лічылі адпаведныя эксперты, апусціцца на ніжэйшы ўзровень сацыяльнай абароны, што дасць магчымасць забяспечыць яе рэальнымі рэсурсамі. З гэтай мэтай прапановалася ўсталяваць велічыню любых сацыяльных трансфэртаў (пэнсіяў, стыпэндыяў, дапамогі падчас дэкрэтнага водпуску і г. д.), не ніжэйшую за пражыццёвы мінімум (ПМ, утвараецца наборам з 25 прадуктаў харчавання і дастатковы толькі для фізычнага выжывання чалавека). Першачарговым прыярытэтам сацыяльнай

⁵ Гл.: Предложения по формированию экономической политики (этап стабилизации). Одобрено Комиссией по экономической политике и реформам Верховного Совета 13-го созыва в июне 1996 г. // Белорусский рынок. 1996. № 23; Концепция и программа экономических реформ (Национальный исполнительный комитет) // Народная Воля. 1998. 19 лютага; Беларусь — альтернатива XXI // Белорусский рынок. 1999. № 51; 2000. № 1; Стратегия для Беларуси // Народная Воля. 2000. 25 жніўня.

палітыкі мусіць стаць падтрыманьне ўзроўню жыцьця ўсіх грамадзянаў на адзнацы, не ніжэйшай за ПМ.

Сярод іншых прыярытэтных захадаў сацыяльнай абароны грамадзянаў называлася захаваньне датацыяў зь бюджэту пасажырскаму транспарту агульнага карыстаньня на ўзроўні 40–50% ад кошту праезду. Пры гэтым аднолькавыя датацыі мелі выплачвацца як прыватным, так і дзяржаўным транспартным прадпрыемствам. Але пры гэтым экспэрты ўказвалі на непазьбежнасьць паступовага, у меру росту душавага ВУП, давядзеньня аплаты паслугаў жыллёва-камунальнай гаспадаркі насельніцтва да 100% ад іх кошту. Скончыць гэты працэс плянавалася пры падваеньні ВУП (адносна 1999 г.). Рост ВУП павінен быў зрабіць магчымым пераход да адраснай дапамогі сацыяльна неабароненым групам насельніцтва. Таксама меркавалася на працягу году адмовіцца ад практыкі падтрыманьня ніжэйшых за рынкавыя цэнаў на сацыяльна-значныя тавары і паслугі.

Пры вызначэньні тых, хто мае патрэбу ў дапамозе дзяржавы, павінны былі выкарыстоўвацца простыя крытэры. Да ліку рэцыпіентаў дзяржаўных праграмаў сацыяльнай падтрымкі экспэрты адносілі наступныя катэгорыі грамадзянаў: шматдзетныя сем'і, няпоўныя сем'і, старыя людзі, непрацуючыя інваліды.

Дзяржаўныя праекты і праграмы рэфармаваньня сацыяльнай сфэры

Разглядаючы дзяржаўныя праекты і праграмы рэфармаваньня сацыяльнай сфэры, варта адзначыць аднатыповасьць іх канцэптуальнай часткі. Ацэнка мэтаў, сфармуляваных у іх, сьведчыць пра тое, што дзяржаўнай адміністрацыяй усьведамляецца неабходнасьць рэфармаваньня/мадэрнізацыі сацыяльнай сфэры. У найбольш поўнай меры гэта знайшло сваё адлюстраваньне ў «Нацыянальнай стратэгіі ўстойлівага разьвіцьця Рэспублікі Беларусі» (ухвалена Прэзыдыюмам Рады Міністраў 25.03.1997 г.).

Супольнымі для ўсіх праектаў ёсьць такія заданьні:

- рацыянальнасьць і плянаваны характар дзеяньняў улады ў сацыяльнай сфэры;

- павышэнне ўзроўню жыцця;
- выроўніванне сацыяльных і эканамічных умоваў жыцця для розных сацыяльных групаў насельніцтва;
- павышэнне прадукцыйнасці працы;
- удасканаленне грамадзкіх інстытутаў;
- удасканаленне навукі і адукацыі;
- удасканаленне аховы здароўя;
- павышэнне нараджальнасці і працягласці жыцця.

Супаставім, напрыклад, прапановы «Праграмы БНФ „Адраджэнне”» 1989 г. з фармулёўкамі нацыянальнай стратэгіі сацыяльнай абароны, якія былі выкладзены ў леташняй прамове прэзідэнта Лукашэнкі перад Нацыянальным Сходам, у прыватнасці, у разьдзеле «Сацыяльная палітыка дзяржавы і забеспячэнне сацыяльнай абароны насельніцтва». Ужыванія тут фармулёўкі ня ёсць даслоўнымі цытатамі, аднак іх змест адпавядае сэнсу параўнаных дакументаў.

Як відаць, цягам 13 гадоў адбыўся пэўны прагрэс у кірунку рынкавага разуменьня правоў і абавязкаў асобы, а таксама сацыяльных абавязкаў дзяржавы адносна грамадзянаў. Разам з тым у лукашэнкаўскай праграме захоўваюцца і займаюць даволі шмат месца фармулёўкі, сацыялістычныя паводле свайго зместу.

Праграма БНФ (1989 г.)	Праграма Лукашэнкі (2002 г.)
<p>Скасаваньне ільгот і прывілеяў. Справядлівае разьмеркаваньне нацыянальнага багацьця пад кантролем грамадзкасьці. Гарантаваны пражыцьцёвы мінімум. Гарантыя занятасьці. Павышэньне памераў пэнсіяў пад кантролем грамадзкасьці.</p> <p>Павышэньне матэрыяльнага заахвочваньня мацярынства і шматдзетных сем'яў. Стварэньне дзяржаўнай службы сацыяльнай дапамогі для маральнай, працоўнай і творчай рэабілітацыі інвалідаў, дапамогі сем'ям загінулых.</p> <p>Асабліва ўвага да ўсходніх раёнаў Беларусі.</p> <p>Перадача дзяржаўнага і камунальнага жылля ў спадкаемую ўласнасьць.</p> <p>Зьмяненне рэжыму ўтрыманьня ў месцах зьняволеньня і сацыяльная рэабілітацыя былых зьняволеных.</p>	<p>Скасаваньне ільгот і прывілеяў. Справядлівае разьмеркаваньне нацыянальнага багацьця пад кантролем дзяржавы. Гарантаваны пражыцьцёвы мінімум. Перакваліфікацыя беспрацоўных. Павышэньне памераў пэнсіяў праз спалучэньне дзяржаўных гарантыяў і асабістай адказнасьці грамадзянаў пры стварэньні вытворчых рызыкаў. Павышэньне матэрыяльнага стымуляваньня мацярынства і шматдзетных сем'яў. Прыняцьце комплексу законаў пра пэнсійнае забесьпячэньне, дзяржаўнае пэнсійнае страхаваньне, абавязковае сацыяльнае страхаваньне ад няшчасных выпадкаў на вытворчасьці. Асабліва ўвага да раёнаў, якія пацярпелі ад Чарнобылю. Умацаваньне сацыяльнай справядлівасьці ў сферы аховы здароўя пры адначасовым росьце крыніцаў пазабюджэтнага фінансаваньня аховы здароўя. Разьвіцьцё спорту, турызму і здаровага ладу жыцьця.</p>